

Nieuws van het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt

Elke maand informeert het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt u op deze pagina met verhalen en activiteiten rondom erfgoed en cultuurhistorie. Heeft u in september de Open Monumentendag gemist? Deze

maand neemt bouwkundige Christiaan Velvis u mee naar de toren van Finsterwolde, een van de vrijstaande kerktorens in het Oldambt. Daarnaast nog een klein vervolg op het verhaal van vori-

ge maand over Reuzenarbeid in Nieuwe Statenzijl. We ontdekten via internet een persoon van vlees en bloed achter de anonieme slachtoffers van de stormvloedramp in 1877.

Op de hoogte blijven? Abonneer je op onze nieuwsbrief via de website www.chcoldambt.nl. Bezoekadres: Esbörgstraat 1, Scheemda, Postadres: Brugstraat 2, 9679 BR Scheemda. Tel: 06-12461849 (wo/do) – Email: info@chcoldambt.nl

Anonieme polderwerker Nieuwe Statenzijl krijgt naam

Polderwerkers aan het werk bij Nieuwe Statenzijl, 3 juli 1875.

INGE DEKKER

In de Oldambtster van september kon u lezen over de stormvloed die in de nacht van 30 of 31 januari 1877 de sluis in aanleg bij Nieuwe Statenzijl teisterde. Waterstaatsopzichter A.J.H. Bauer vermeldde in zijn ooggetuigenverslag twee dodelijke slachtoffers aan Nederlandse zijde: "Van het bij ons aanwezige werkvolk, ruim 160 personen, verdronken slechts twee polderwerkers, welke den volgende morgen op het terrein gevonden werden; de een, zegt men, was beschonken, de andere ziek en in de keeten achtergebleven." Polderwerkers of polderjongens werden meestal in groepen van 12 tot 20 man ingehuurd bij dit soort werkzaamheden. Hun voornaamste taak was grond verplaatsen met kruiwagens en schop. Een zwaar en onzeker bestaan, waarbij vaak wel grote saamhorigheid ontstond binnen de groep.

Via de website allegroningers.nl heeft het CHC inmiddels de identiteit van een van de omgekomen polderwerkers kunnen achterhalen. Op 3 februari deden de veldwachters Poppo ten Have en Harm Jan Bazuin aangifte bij de toenmalige gemeente Beerta van twee de dag ervoor overleden polderwerkers: een onder de aanduiding "vermoedelijk de Heier", de ander met de naam Andries de Rijk. Hoewel over "de Heier" geen bijpassende persoonsgegevens

vindbaar waren en dit wellicht op zijn beroep sloeg, ging achter de naam Andries de Rijk een samengesteld gezin schuil.

De 53-jarige Andries was geboren in Boschkapelle in Zeeuws-Vlaanderen en woonachtig te Farmsum. Daar was hij op 1 augustus 1873 getrouwd met de dan 36-jarige Elisabetha van Dooren. Op 19 december 1874 zag hun dochtertje Anna Petronella het levenslicht.

De dood van Andries moet de zoveelste klap voor zijn vrouw Elisabetha zijn geweest. In 1869 was haar eerste echtgenoot, ijzersmid Johannes Olling al op 38-jarige leeftijd overleden. Enkele jaren eerder in 1866 was hun driejarige dochtertje Susanna overleden en in 1870 overleed ook hun vijfjarige dochtertje Anna Elisabetha. Na de dood van Andries verliest ze dan in 1880 ook nog haar 13-jarige zoon Johannes Olling.

Elisabetha van Dooren overleed in 1905 op 67-jarige leeftijd. Gelukkig heeft ze nog wel haar zoon, houtzager Bernardus Olling in 1893 zien trouwen in Delfzijl en gaf ze in 1899 in Oldenzaal de zegen aan het huwelijk van dochter Anna Petronella (dan dienstmeid) met de 39-jarige schoenmaker Heinrich Koch.

Correctie: als auteur was in het septembernummer abusievelijk Joost van Linge (musea Heiligerlee) vermeld, dit moest zijn Inge Dekker (CHC).

Lees het hele verhaal op onze website in het Digitaal Museum Oldambt (QR-code)

De trots van de schoolmeester

De Toren van Finsterwolde

Stichting Oude Groninger Kerken

CHRISTIAAN VELVIS

In 1828 schrijft de schoolmeester Nicolaas Engels Dekker vol trots over de 'schoonen en kostbare' toren van Finsterwolde die zeven jaar daarvoor gebouwd was. Maar liefst 150 voeten hoog (ca. 45 m) en gebouwd op 96 palen. Het gaat goed met Finsterwolde dat mag gezien worden. Een toren die van verre te zien is vanaf land en vanaf zee. Een toren die naar de laatste bouwkundige mode werd gebouwd. Wellicht naar voorbeeld van de Basilica di San Giorgio Maggiore uit Venetië. Maar of schoolmeester Dekker zich daarvan bewust is geweest is maar de vraag. Het maakt hem in elk geval niet minder trots.

De Provinciale Commissie van Onderwijs vraagt in 1828 aan diverse schoolmeesters van Groninger dorpen een beschrijving te geven van hun dorp en de inwoners. Hoe ziet het dorp er uit? Wie zijn de inwoners? En wat zijn hun gebruiken? Schoolmeester Dekker maakt er een uitgebreid en smeugig verhaal van. Dit geeft een mooi inkijkje in de tijd dat de toren van Finsterwolde werd gebouwd. Tot het einde van de 18e eeuw was Finsterwolde een

arm dorp dat vaak te lijden had van dijkdoorbraken en overstromingen. Maar in de 19e eeuw wordt Finsterwolde steeds rijker. Elk jaar komt er vruchtbaar land bij door aanslibben van de Dollard en inpoldering daarvan. Hierdoor ontwikkelt zich een rijke en welvarende boerenstand. En de bevolking vaart daar wel bij. Zoals schoolmeester Dekker omschrijft: "Ofschoon de inwoners van Finsterwold voorheen, in eenen verachtelyken zin, wel met den naam van Turken werd betiteld, welke naam schynt af te komen van een nog bekend zynde stuk lands, (turschen of turschen genoemd) zyn de inwoners thans vooral niet minder zedig dan die van andere gemeenten; maar zouden wel ter dege eene vergelyking kunnen doorstaan. Spaarzaamheid, vlyt en nederigheid, deugden die het aloude Nederlandsche volk kenmerken zyn ook hier te vinden."

Italië in de polder

Ook de kerk profiteerde van de toegenomen welvaart. De kerk had veel gronden in bezit en verhuurde deze aan de boeren. In de kerk van Finsterwolde is dit terug te zien in de preekstoel die in 1806 werd vernieuwd en het nieuwe orgel dat in 1808 geplaatst is. In 1819 gaf de kerk opdracht voor het bouwen van de toren. Deze kwam in de plaatst van een lage houten toren die in 1663 gebouwd was. Op vrijdag 16 juni 1820 werd de eerste steen

gelegd door de kerkvoogden Derk Garrelts en Jan Kornelis Muller. Beiden waren boer en liftten mee op de bloeiperiode van de Oldambtster landbouw. De toren is ontworpen in een neoclassicistische bouwstijl. Een bouwstijl die gebaseerd was op de klassieke oudheid. Herkenbaar in de toren is de symmetrie, het gebruik van natuursteen op de hoeken en de houten bovenzijde van de toren met de open 'lantaarn' met klassieke zuiltjes. In de toren hangt een klok die in 1880 gegoten is door Gebroeders Van Bergen te Midwolda. Boven op de toren prijkt een paard als windvaan.

Kerktoren als droogrek

Naast de toren heeft een kleine brandweerkazerne gestaan. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw maakte de vrijwillige brandweer gebruik van de toren om de brandslangen te drogen. In de houten vloeren van de toren zaten luiken om de klok naar beneden te kunnen laten. Deze luiken maakten de toren uitermate geschikt om de brandslangen te laten drogen.

Uitzicht

In 2012 is de toren door de Stichting Oude Groninger Kerken geschikt gemaakt voor beklimming in het kader van het project 'Landmerken'. Kerktorens zijn van oudsher de herkenningstekens in het Waddengebied. In

het project zijn diverse torens langs de waddenkust omgevormd tot spannende uitkijkpunten. De klim door de toren van Finsterwolde loopt via de bijzondere zolders tot op de omloop bovenin waar je een prachtig weids uitzicht hebt over het hele Oldambt en bij helder weer tot ver daarbuiten. De oude luiken in de vloeren zijn vervangen door beloopbaar glas. Hierdoor krijg je een spannend doorkijkje naar beneden en naar boven waar de luidklok hangt. De toren is dagelijks te beklimmen: het sleuteladres staat op een bord naast de toegang vermeld.

Of schoolmeester Dekker genoten heeft van het uitzicht? Dit wordt niet vermeld. Misschien was hij te druk met de "opvoeding der kinderen uit den geringen stand, styve hardvochtige en eigenwillige kinderen, waarom de meester met deze dubbele werkzaamheid heeft, opdat de zedelyke vorming des te beter slage." Maar trots was hij in elk geval wel op de markante toren.

Zelf lezen?

De schoolmeesterrapporten van vele Groninger dorpen zijn online te lezen: www.groningearchieven.nl. (archieftoegang 890) Zoek op: schoolmeesterrapporten.

De toren tussen 1920 en 1930 (foto Gron. Archieven)

De toren van de basiliek van San Giorgio Maggiore in Venetië

De toren Finsterwolde nu (foto Jur Kuipers)

De vrijstaande kerktorens

De gemeente Oldambt is rijk bedeed met vrijstaande kerktorens. Naast Finsterwolde kennen ook de dorpen Beerta en Scheemda een vrijstaande kerktoren. En natuurlijk is de toren van Winschoten 'd' Olle Witte' het bekendste en ook oudste nog bestaande exemplaar dat we moeten koesteren.

Het bouwen van vrijstaande kerktorens is een verschijnsel dat we vooral zien in de noordelijke kuststreek van Nederland en in Oost-Friesland. Vermoedelijk zijn er diverse redenen voor. De torens fungeerden waarschijnlijk als (militaire)

uitzichttoren en dicht bij de kust als bakens voor zeevarenden. Bekend is dat sommige torens in de late middeleeuwen ook een functie hadden als een vluchtoren voor militairen en bevolking als vijandelijke troepen in aantocht waren. Het zijn

voorbeelden van steenhuisen of stinzen, verdedigbare woontorens. Aan de oostkant van Winschoten zijn bij archeologisch onderzoek sporen van meerdere steenhuisen ontdekt. Verschillende steenhuisen werden later verbouwd tot borgen.

Ook hing de bouw van losstaande torens waarschijnlijk samen met de bodemgesteldheid van het gebied, dat veel invloed had gekend van de zee. Op een onstabiele ondergrond levert het

Deze klok, ook gemaakt door Van Bergen, verving in 1949 een door de Duitse bezetter in 1943 geroofde klok uit 1694

aan elkaar bouwen van kerk en toren al snel gevaar van verzakking en scheefrekken op.

Digitaal Museum Oldambt

In ons webmuseum Digitaal Museum Oldambt kun je het uitgebreide verhaal met alle foto's bekijken. De komende tijd komen daar nog onbekende foto's van de familie Bauer bij.

Ga naar www.chcoldambt.nl of scan de QR code. Steun ons werk als donateur of met een eenmalige gift via de website.